

Prof. dr Aleksandar Stojanović

Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”

Vršac

DOPRINOS PROF. DR JOVANA ĐORĐEVIĆA TEORIJI MORALNOG VASPITANJA I ISTRAŽIVANJIMA DRUŠTVENO-MORALNIH VREDNOSTI

Po stručnim ocenama domaćih i inostranih pedagoga i didaktičara, prof. dr Jovan Đorđević je u područjima svog naučnog interesovanja dosegao evropski vrh pedagoškog mišljenja. Ta područja su teorija vaspitanja (intelektualno vaspitanje i moralno vaspitanje) i didaktika (problemi savremene nastave i obrazovanja).

Poseban izazov za profesora Đorđevića bilo je područje društvenog i moralnog vaspitanja zbog svoje složenosti, dinamičnosti i promenljivosti, kao i činjenice da se moralni razvoj i formiranje pojedinca odvija u procesu neprekidnog delovanja sa društvenom sredinom u kojoj deluju odrasli (roditelji, nastavnici i drugi odrasli) i vršnjaci, a u poslednje vreme, sve više i neposrednije, sredstva masovnih komunikacija. Upravo zato se prof. J. Đorđević bavi temeljnim razmatranjima svih bitnih činilaca – porodice, u kojoj se stvaraju najranije i najdugotrajnije osobenosti psihološke i moralne prirode, gde dete shvata razlike koje će oblikovati njegov moralni razvoj i razvoj uopšte. Porodica je faktor koji utiče na oblikovanje ličnosti deteta, utiče na njegov emocionalni razvoj i stvara šemu osnovnih moralnih pojmova, socijalizuje dete, prenosi šeme ponašanja koje su primerene određenim ulogama odraslih posredstvom ponašanja i životnih situacija. Osim porodice, prof. J. Đorđević se posvetio analiziranju uloga škole, kao društvene institucije, u učenju, u vaspitanju, usvajanju i primeni moralnih principa i vrednosti. Škola je u mogućnosti da obezbedi šire i intenzivnije društveno iskustvo u doživljavanju uloge odraslih, što sa porodicom nije slučaj. U školskoj sredini češće dolazi do potvrde moralnih vrednosti u kontekstu određenih situacija tokom školskog života, odnosa i rada sa različitim osobama, utvrdio je prof. J. Đorđević u svojim istraživanjima. Pritom, on se kritički osvrće na činjenicu da škola mnogo više pruža i postiže na planu kognitivnog razvoja dece, i naglašava da moralni razvoj ne sme biti u drugom planu. Tim pre što, po mišljenju akademika J. Đorđevića, znanje predstavlja određenu vrednost jedino ako ima oslonca u pozitivnim osećanjima, kada prelazi u ubeđenje, kada je povezano sa celinom vaspitnih postupaka i transformiše se u ono što nazivamo "pogledom na svet". Intelektualno obrazovanje, kojim se prof. J. Đorđević takođe temeljno bavio, treba da poveća lične sposobnosti poimanja, asimilacije i tumačenja sveta u kome pojedinac živi, i da omogući proširivanje intelektualnih kapaciteta i perspektiva pojedinaca, ali proširivanje kognitivnih perspektiva pojedinca ne bi bilo dovoljno ako ne bi bilo praćeno i širenjem njegovih etičkih perspektiva, posebno naglašava uvaženi profesor.

Akademik J. Đorđević je uvek u svojim razmatranjima isticao *potrebu celovitog pristupa vaspitnoj problematici*, odnosno polazio od činjenice da je pojedinac nedeljiva celina, koja ima određena znanja, koja oseća, koja je aktivna, razlikuje ljudske odnose i celog života se integriše u ličnost. Stoga je isticao da se moralna osoba u psihičkom životu ne izgrađuje nezavisno od drugih procesa, već u jedinstvu sa njima, kao što se ni moral pojedinca ne manifestuje u ponašanju koje obuhvata jedino i isključivo moralne aspekte. Upravo moralnost smatra integrativnim delom ličnosti koji zajedno sa ostalim elementima označava njen kvalitet. Na taj način prepoznamo i ciljeve vaspitanja koji su za prof. Đorđevića značajni, kao i načine kojima ih treba ostvariti - višestranim vaspitanjem treba formirati ličnost koja će biti u stanju da se suprotstavi svemu onome što je neodređeno, mistifikatorsko, puno predrasuda da jasno vidi, sagleda i tačno se informiše, da stvari i pojmove posmatra sa različitih stanovišta i da dokumentuje svoje stavove, da se odupre različitim pritiscima spolja, koji mogu da umanje njegovu samostalnost i da u etičkom pogledu bude racionalno angažovan.

Prof. J. Đorđević posebno ukazuje na ogromni moralni uticaj nastavnika kao predavača i vaspitača, koji predstavlja uzor i primer učenicima. Na sve učenike ima uticaj stav nastavnika prema pojedincima, odnos između onoga što on govori i onoga što on čini i kako postupa, njegov sistem suđenja, pohvala i pokuda, način ocenjivanja.

Posebno područje interesovanja prof. J. Đorđevića su vrednosti, jer iz njih proizilaze ciljevi vaspitanja, iz njih zadaci, a iz zadataka organizacija učenja. Cilj moralnog vaspitanja je da se pomogne učenicima da svoje vrednosti sagledaju kao celinu. Pritom, prof. Đorđević je uvek nastojao da prati domete istraživanja širom sveta, pa je u razmatranjima vrednosti, moralnosti, altruizma, moralnog rasuđivanja, polazio od shvatanja mnogih inostranih autora (Osborn, 1894; Scharp, 1898; Terman, 1925; Hollingworth, 1942; Asch, 1951, 1952. i 1956; Hutchinsal, 1953; Wilsion, Williams and Sugeran, 1967; Dabrowski, 1967; Bronfenbrenner, 1967; Magowan i Lee, Terence, 1970; Rokeach, 1973; Michel and Misvhal, 1976; Shaver and Strong, 1976; Melvin, 1977; Boehm, 1977; Fraenkel, 1980, Hersh, Richard, Miller, John, Fielding, Glen, 1980; Piechowski, 1986, 1991; Blum, 1987; Dunn, 1987; Gross, 1993; Metthews, 1994, i mnogih drugih). Sva dosadašnja saznanja u ovom području kritički je posmatrao u vremenu postmoderne i globalizacije. On napominje da, zahvaljujući razvoju sredstava masovnih komunikacija, dolazi do sažimanja prostora i vremena, susretanja i prožimanja različitih kultura, tako da se može govoriti o nastanku planetarne univerzalne civilizacije sa specifičnim sistemom vrednosti. U ovom kontekstu dolazi i do globalizacije obrazovanja i problema da obrazovanje i vaspitanje u pojedinim zemljama, ne samo kritički, afirmiše sistem vrednosti i univerzalnu kulturu, već i da očuva posebne nacionalne, kulturne, društvene i moralne vrednosti, kao izvore stvaralačke raznovrsnosti i bogatstva ljudskog stvaralaštva.

Poseban naglasak prof. J. Đorđević stavlja na moralne vrednosti koje mogu da se razlikuju po stepenu značajnosti i opštosti. Moralne vrednosti predstavljaju standarde, načela, norme, na osnovu kojih sudimo da li su određeni ciljevi ili postupci ispravni. One se koriste da opravdaju etičke odluke, ili da se o njima sudi, a

imaju uticaje i na druge ljude. Sistem vrednosti i vrednosnih orijentacija odražava ideologiju i kulturu društva kome pojedinac pripada. Ova orijentacija izražava unutrašnju osnovu odnosa pojedinca prema različitim vrednostima i kategorijama materijalnog, moralnog i duhovnog rada. Vrednosti koje su opstale tokom vekova i pretrpele različite adaptacije i promene mogu se smatrati univerzalnim.

Kada je reč o vaspitanju u školama, prof. J. Đorđević smatra da su značajne razredne diskusije i rasprave, s tim da one moraju biti realne i otvorene o situacijama iz realnog života, višeznačne, da imaju obilje relevantnih elemenata, koji, iako verovatni i prepoznatljivi, ne daju lako dostižne odgovore. Učenike treba staviti u situaciju da istražuju, pronalaze, rešavaju finalni poredak kao cilj. Na ovaj način, objašnjava prof. Đorđević, oni neće dolaziti do rešenja jednosmerno, već jednom izlomljenom linijom, približavajući se ili udaljavajući od postavljenog cilja. Učenicima, dakle, treba omogućiti da pokušavaju, isprobavaju, istražuju, da razmišljaju, kombinuju i da budu aktivni. Vežbanja u kritičkom mišljenju treba da sadrže probleme i sadržaje značajne za raspravljanje (personalne, socijalne ili intelektualne prirode), koji nisu, ili nisu u dovoljnoj meri, sadržani u nastavi, lekcijama, udžbenicima i programima.

Ovakvi načini rada u školama temelje se na savremenim modelima moralnog vaspitanja - na Kolbergovoj teoriji razvoja moralnog rasuđivanja i Hofmanovoj teoriji altruističke motivacije. Za moralnost su značajne i kognitivna i afektivna dimenzija. Prof. Đorđević ukazuje na značaj razrednih diskusija izmišljenih moralnih nedoumica (dilema) jer učenicima pomažu da rasuđuju posredstvom moralnih kontroverzi na jasan i obuhvatan način. Pritom polazi od činjenice da deca svakodnevno nailaze na teškoće, dileme i konfliktne situacije. Dužnosti roditelja i nastavnika nisu u tome da uklanjaju protivrečnosti i konfliktne situacije, već da shvate njihovu suštinu, karakter, vaspitni značaj i da stvaraju uslove za slobodan i dobrovoljan moralni izbor, da pomognu detetu da pronade rešenja koja odgovaraju njegovom uzrastu, razvoju, mogućnostima i potrebama, vodeći računa o aktivnoj ulozi koju deca imaju u vlastitoj socijalizaciji.

U našem društvu najveći broj društvenih i moralnih vrednosti su promenjene ili napuštene, pa prof. J. Đorđević smatra da je neophodno sastaviti inovirani "katalog" vrednosti. Neophodno je razlikovati definisanje vrednosti kao cilja od moralnih vrednosti kao sredstava. Ponovno razmatranje nomenklature vrednosti u sadašnje vreme je aktuelno i sa stanovišta naučne aksiologije u svetu – savremenih kretanja na početku XXI veka. Značajno je što uvaženi profesor ukazuje na i dalje brojna nerešena pitanja: koje su osnovne vrednosti našeg savremenog društva, da li postoje vrednosti koje prihvata celo društvo, ili njegov najveći deo, i koje su to vrednosti; koje vrednosti su se transformisale i da li je došlo do pojave novih vrednosti, koje vrednosti treba da razvija škola da bi njen rad bio u skladu sa društvenim potrebama; kakav odnos treba uspostaviti između potreba pojedinaca i potreba društva i na koji način se to može uskladiti?

Sva svoja teorijska i empirijska istraživanja prof. J. Đorđević temelji na kritičkom razmatranju, procenjivanju i sistematizovanju velikog broja istraživačkih radova o moralu i moralnosti. Zato danas imamo urađene kvalitetne analize metoda, tehnika i instrumenata koji se mogu primeniti i kombinovati u ovom području -

intervjua, objektivnog beleženja, posmatranja, skaliranja, inventara, upitnika, sociometrijskih metoda, projektnih tehnika, testova ponašanja i kontrolisanog eksperimenta, priča-dilema sa konfliktnim situacijama i dr. Prof. J. Đorđević ističe značaj prodiranja metoda i instrumenata drugih nauka (sociologije, psihologije, medicine itd.) i svih onih koje mogu doneti nove ideje s tim što treba da budu prilagođene sadržaju i specifičnostima pedagoških istraživanja. Korišćenjem metoda graničnih nauka obogaćuju se sadržaj i postupci istraživanja problematike moralnosti, pruža mogućnost da se razmatra predmet proučavanja i elementi složenog fenomena moralnog vaspitanja.

Na eksplorativnom stupnju u oblasti moralnog vaspitanja uspešno su korišćene sledeće metode: slučajno posmatranje, impresija, introspekcija, intervjui. Rezultati dobijeni ovim metodama ne omogućavaju generalizacije u oblasti moralnog ponašanja, ističe prof. Đorđević, ali mogu da posluže kao dobra osnova pri formulisanju pretpostavki za dalja, temeljnija i sistematska proučavanja, uz primenu drugih metoda i tehnika.

Metode i tehnike u oblasti moralnog razvoja i vaspitanja i rezultati dobijeni njihovom primenom, omogućili su određivanje i izbor "modela" moralnog vaspitanja, kao načina mišljenja o negovanju, procenjivanju i delovanju u određenim vaspitnim situacijama. Modeli podrazumevaju stanovište o tome kako se ljudi moralno razvijaju, kao i principe ili strategije za podsticanje moralnog razvoja. U celini, modeli pružaju široke osnove nauci o vaspitanju: mobilišu osećanja, podstiču mišljenje i potkrepljuju akcije, naglašava prof. J. Đorđević.

Herš, Miler i Filding (Hersh, Richard, Miller, John, Fielding, Glen, 1980) izdvajaju šest modela moralnog vaspitanja: 1. formiranje razložnog stava (James Shever); 2. uviđavnost prema drugima (Peter McPhall); 3. razjašnjavanje vrednosti; 4. analiza vrednosti; 5. model kognitivnog moralnog razvoja (L. Kohlberg), i 6. model društvenog delovanja (Fred Newmann). Prof. J. Đorđević se slaže sa autorima koji smatraju da je pomenute modele najbolje posmatrati u jedinstvu kako bi što uspešnije i objektivnije mogli da odgovore složenostima moralnog razvoja i vaspitanja.

Ono što smatramo posebno značajnim u opusu prof. J. Đorđevića je njegovo promišljanje o daljim, dugoročnijim koracima u vaspitnom radu. On je uvek naglašavao da se pedagogija kao nauka ne bavi samo problemima prošlosti i sadašnjosti, već je orijentisana i na budućnost. Zbog toga je neophodno razrađivati i razvijati i metode prognoziranja (futurologije), koje mogu da odgovore potrebama sagledavanja budućnosti, perspektiva i njenih vizija. Njima posebno doprinose metodološke analize društveno-moralnog vaspitanja. Pod predviđanjem i prognožiranjem u pedagogiji da podrazumeva proces dobijanja relevantnih informacija u cilju organizovanja sadržaja, sredstava, metoda i formi vaspitno-obrazovne delatnosti u najširem smislu te reči. Istraživanje budućnosti je područje multidisciplinarnog i interdisciplinarnog pristupa.

Futurološke metode i predviđanja dele se na dve grupe: 1. *subjektivne ili kvalitativne metode* (intuitivne metode, interpretativne metode, preskriptivne metode, normativne metode) i 2. *objektivne ili kvantitativne metode* (metode zasnovane na merenjima, deskriptivne metode, eksplorativno-analitičke i dr.).

Značajno načelo metodološke futurologije odnosi se na primenu kombinacije različitih metoda i postupaka i prognostičko prosuđivanje.

Svima onima koji nastavljaju da istražuju navedenu vaspitnu problematiku, prof. dr Jovan Đorđević dao je u svojim pisanim radovima, predavanjima i konsultacijama jasna, naučno utemeljena, usmerenja, čime je sve odgovorne istraživače obavezao da dalja istraživanja budu na odgovarajućem naučnom nivou...

